

Területi Statisztika

Közzététel: 2024. április 4.

A tanulmány címe:

Oroszország, Ukrajna és Belarusz választási rendszerének, parlamenti és elnökválasztásainak összehasonlító elemzése, 1994–2021

Szerző:

Andrékó Gábor

<https://doi.org/10.15196/TS640205>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A Felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
  - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, hasznoszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 64. évfolyam 2. számában megjelent, Andrékó Gábor által írt, Oroszország, Ukrajna és Belarusz választási rendszerének, parlamenti és elnökválasztásainak összehasonlító elemzése, 1994–2021 c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségszerűen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Oroszország, Ukrajna és Belarusz választási rendszerének, parlamenti és elnökválasztásainak összehasonlító elemzése, 1994–2021

A comparative analysis of the electoral systems, parliamentary and presidential elections of Russia, Ukraine and Belarus, 1994–2021

Andrékó, Gábor

Pécsi Tudományegyetem
Természettudományi Kar
Földtudományok Doktori Iskola,
a Neumann János Egyetem
Eurázsia Központ Geopolitikai
Kutatócsoport kutatója
E-mail: gaborandreko@gmail.com

A tanulmány célja, hogy az egykori Szovjetunió három tagköztársaságának napjainkra kialakult politikai rendszerét összehasonlítsa a parlamenti választási rendszerek, a politikai pártok szerepe és az elnöki hatalom alapján. A három ország – Oroszország, Ukrajna és Belarusz – napjainkig tartó átalakulása egy időben történt, s bár az induláskori gyökerek mindhárom esetben azonosak voltak (Szovjetunió), a fejlődésük mégis eltérő irányt vett. Az államszervezet hatékonyságának és összetartó erejének mérésére a vizsgálat a Hartshorne-modell alapján összeveti a három állam választási rendszerét, a választási térképek segítségével kimutatja az adott államra vonatkozó törésvonalakat és összefüggéseket. A részvételi arányok, a Loosemore–Hanby (LH) index és az effektív pártszám segítségével pedig pontosítja, hogy az államszerkezet megerősödött vagy éppen meggyengült-e. A tanulmány az összehasonlító elemzéssel választ keres arra a kérdésre is, hogy a három ország politikai berendezkedése napjainkban mennyiben hasonló, vagy egymástól eltérő.

Kulcsszavak:

összehasonlító vizsgálat,
választási rendszer,
államszervezet,
Hartshorne-modell

The study aims to compare the political systems of three former Soviet republics, based on the parliamentary election systems, the role of political parties and the use of presidential power. The transformation of these three countries – Russia, Ukraine and Belarus – lasting to this day occurred in the

relatively same period, and although the roots were the same for all three states (the Soviet Union), they developed in different directions. In order to measure the efficiency and cohesion of the state organization, the study compares the electoral systems of the three examined states on the basis of the Hartshorne model; with the help of the electoral maps it tries to show the fault lines and connections for the given state. By means of the participation rates, the Loosemore–Hanby (LH) index and the effective number of parties, it clarifies whether the state structure under analysis has been strengthened or weakened. Based on the comparative analysis of the three states, the study is also looking for answers regarding the political system of the three countries: in what extent are these similar or different nowadays.

Keywords:

comparative study,
election system,
state organization,
Hartshorne model

Beküldve: 2023. június 27.

Elfogadva: 2023. október 9.

Bevezetés

A tanulmány elkészítését a nemzetközi politikai (és gazdasági) világrendben zajló változások, a nagyhatalmi szerkezet átrendeződésének aktuális folyamatai ösztönözték. Oroszország (Oroszországi Föderáció) nagyhatalmi státusának helyreállítására törekszik, amely a stabil államszerkezet kiépítését is megköveteli. A kutatás arra irányul, hogy kimutassa a posztszovjet időszakban, azaz a Szovjetunió felbomlása óta eltelt három évtizedben az orosz államszerkezetben bekövetkezett változások kiemelt jellemzőit, valamint – kontrollként az azonos alapokról induló két másik egykori szovjet tagköztársaság fejlődésével egybevetve – azok hatásait. Az összehasonlító elemzés azért Belaruszt és Ukrajnát emeli ki, mert egyrészt ez a két Kelet-Európában fekvő egykori szovjet tagköztársaság saját jogon is az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) tagállamaiként alapvetően önálló entitások voltak. Másrészt, éppen erre alapozva nyomon követhető az egymástól eltérő fejlődési ívük is. A három ország összehasonlító elemzésének célszerűségét a közös történelem, a vallási, a nemzetiségi, a kulturális és a földrajzi hasonlóságok, továbbá szoros összefüggések is alátámasztják (Dusek 2006). Harmadrészt, Ukrajna, Oroszország és Belarusz kiemelését az aktuális geopolitikai változások miatt két további egymással szorosan összefüggő ok is

magyarázza. Az egyik az, hogy a 2022. február 24. óta tartó orosz katonai fellépés Ukrajna ellen a konfliktus kiemelt szereplőjévé teszi Ukrainát magát, illetve az egyre inkább orosz szatellit államnak tekinthető Belaruszt is (Vincent 2023, Hopkins 2023). A másik ok pedig az, hogy a kelet-közép-európai térségben zajló katonai konfliktus az Oroszország által megfogalmazott (és Kína által támogatott) új multipolarizált regionális világrend kialakulásában (Bernek et al. 2022) az első olyan fontos változás lehet, amely az orosz–ukrán konfliktust követő rendezéssel hosszú távon kijelölheti az orosz megarégió nyugati határát. Ez pedig szükségszerűen behatárolhatja a nagyhatalom nyugati határánál található, vele ellenérdekelt katonai szövetséghez és gazdasági unióhoz tartozó kelet-közép-európai térség államainak mozgásterét is.

Módszertan

Az államszervezet hatékonyságának és összetartó erejének mérésére a vizsgálat a Hartshorne-modell alapján összeveti a választási rendszereket, a választási térképek segítségével kimutatja az adott államok esetében megfigyelhető törésvonalakat és összefüggéseket, a részvételi arányok, a Loosemore–Hanby index és az effektív pártszám alapján pedig pontosítja, hogy az elemzés alá vont államszerkezet megerősödött, vagy éppen gyengült-e.

A Hartshorne-modell az államszervezet stabilitását a centrifugális és a centripetális erők (Andrékó 2020) meghatározásával állapítja meg. Az elméletet Richard Hartshorne (1950) dolgozta ki, napjainkhoz pedig Pap Norbert (2016) igazította. A modell a centrifugális erőkön az állam egységes szerkezetét érő romboló hatásokat érti, míg az ezzel szembeni centripetális erők azok a tényezők, amelyek stabilizálják az államszervezetet. Vizsgálja többek között a kisebbségek identitásának erejét, a nyelv és a vallás különbözőségét, a történelmi együttélés időtartamát, a kulturális különbségeket, a regionális fejlettség szintjét, az állam felépítését és a hatalmi ágak megosztását etc. Jelen tanulmány fókuszában a választási földrajz és az államszervezet-földrajz olyan közös elemei szerepelnek, amelyekből a várakozások szerint következtetni lehet a három vizsgált államszervezet stabilitására.

A tanulmány összefoglalja a három évtizedes posztszovjet időszakban rendezett parlamenti és elnökválasztások eredményeit, de elsősorban a tanulmány által vizsgált kérdések szempontjából döntő adatokat és folyamatokat emeli ki. A parlamenti és az elnökválasztások eredményeit bemutató térképeken a várakozások szerint megmutatkoznak az egyes államokban kialakult törésvonalak, amelyek etnikai, történelmi, népességeloszlási vagy vallási szempontból is azonosíthatók (Nemes Nagy 2017). Hipotézisként fogalmazható meg, hogy Ukrajna társadalma egy olyan földrajzi szempontból határozottan kimutatható – a Harkov és az Odessza városok fölött húzott – északkelet–délnyugat tengely mentén ketté osztható, amely feltételezhetően történelmi, politikai és kulturális okokkal magyarázható.

Annak kimutatására, hogy a feltárt jellegzetességek centripetális, vagy centrifugális hatása érvényesül-e, a tanulmány elemzi a részvételi arányokat, illetve a parlamentari választási rendszerek arányosságát és a pártrendszeren belüli változásokat kifejező mutatókat is.

Az arányosság elve a polgári demokratikus választások egyik kulcskérdése, amelynek az a lényege, hogy minél kisebb legyen a választók által leadott szavazatok és a kiosztott parlamentari mandátumok száma közötti eltérés. Az arányosság mérésére sok számítási módszert dolgoztak már ki (Vida 2016), de jelen tanulmány – a széles körben használt és hiányosságai mellett mégis – az objektív helyzetet visszatüköröző Loosemore–Hanby indexet alkalmazza, és azt hasonlítja össze a három posztsovjet államban. Az index azt méri, hogy a mandátumok eloszlása mennyiben felel meg a választók akarátának, vagyis összehasonlítja a pártokra leadott szavazatokat a megszerzett parlamentari mandátumokkal, majd az így kapott különbségek összegét kettővel elosztja.

Az index számítási képlete:

$$LH = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |v_i - s_i| \quad (1)$$

ahol v_i a szavazati arány és s_i a párt parlamentari helyei oly módon, hogy $\sum_i v_i = \sum_i s_i = 1$, és n az összes párt száma. Az index eredményei lehetővé teszik a vizsgált államok törvényhozási tevékenységéhez legitimitást biztosító választások demokratikusságának jellemzését.

A tanulmány másik fő célja az effektív pártszám (Golosov 2010) megállapítása és az egyes vizsgált államok eredményeinek összehasonlítása (Laakso–Taagepera 1979). Az effektív pártszám a törvényhozáson belüli erőviszonyokat mutatja, vagyis annak mérésére szolgál, hogy a parlamenten belül valójában hány párt működik hatékonyan. A mutató bár kevésbé érzékeny a pártrendszer ideológiai töredezettségére, de rámutat a pártok parlamenten belüli helyzetére és ezáltal az állam politikai tevékenységére gyakorolt hatására, így a következtetések levonásának fontos eszköze. Az index számítási képlete: $N=1/\sum p_i^2$, ahol N a pártok tényleges számát, p_i pedig az i -edik párt mandátumainak hányadát jelöli.

Oroszország, Ukrajna és Belarusz választási rendszerének összehasonlítása

Oroszországban és Ukrajnában is egyes választási rendszer van érvényben, parlamentaris-elnöki hatalmat, vagyis félelnöki rendszert működtetve. Mindkét állam 5%-os választási küszöböt alkalmaz, így alapvetően a kormányzás stabilitására helyezik a hangsúlyt, és nem a pártok (vélemények) széles körű parlamentari befolyásának növelésében, hanem végső soron a demokratikus ellenzéki vélemények esetleges korlátozásában érdekeltek. (Oroszország választási rendszerét az 1., Ukrajnát a 2. és Belaruszét a 3. melléklet ismerteti.) A pártok parlamentbe jutásának szűrésével egyértelműen az

állam stabil működésének feltételeit szándékoznak biztosítani, így a parlamenti választási rendszer önmagában olyan centripetális erőt képvisel, amely a mindenkori állami vezetés belpolitikai súlyát és ezért a befolyását is erősíti. Mindemellett az orosz rendszer speciális, a parlamentbe bejutó pártokat jutalmazó rendszere (amely a helyhatósági és a következő parlamenti választásokkal kapcsolatos adminisztratív jellegű előnyök mellett anyagi támogatásokat és segítséget is előírányoz) valójában hosszabb távon sokkal inkább a már bekerült – és az elnököt támogató – pártoknak kedvez, azok benntartását konzerválja.

Belarusz elnöki rendszerű köztársaság, az orosz és az ukrán választási rendszerrel szemben Belarusz „demokrácia fejlődése” még az Alkotmány szintjén sem a pártokon alapuló parlamentarizmust, hanem sokkal inkább az egyéni jelölteken és a munkahelyi, vagy lakókörnyezeti közösségeken nyugvó parlamenti képviselőket részesíti előnyben, és a választásokat kizárólag egyéni választókerületekben rendezik. A belarusz választási rendszer tehát az orosz és az ukrán gyakorlattól eltérően nem egyszerűen a pártok parlamentbe kerülésének koordinálását nehezíti meg, hanem valójában ellehetetleníti a bekerülésüket is. Az államszervezet működése szempontjából egy jelentős hatalmi ág funkciója sérül, ami egy tekintélyelvű rendszerben inkább a Hartshorne-modell szerinti centripetális erő kialakulásának irányába mutat. A tekintélyelvű elnök ugyanis valós ellenzék hiányában közvetlenül valósíthatja meg akaratát, és de facto kinevezettjein keresztül irányíthatja az államhatalmi szerveket.

A parlamenti választások összehasonlítása

A parlamenti választások részvételi arányainak összehasonlítása

Az 1. ábra a legutóbbi három parlamenti választás részvételi arányainak változását mutatja. Megállapítható, hogy a vizsgált három állam közül a belarusz választásokon legmagasabb a részvételi arány, a 74%-nál magasabb arányok miatt a törvényhozásba jutó képviselői mandátumok jelentős legitimitással rendelkeznek.

Az orosz és az ukrán viszonylag alacsony részvételi arányok pedig a társadalom fásultságát, a parlament államszervezeten belüli szerepével és befolyásával szembeni kételkedést fejezhetik ki.

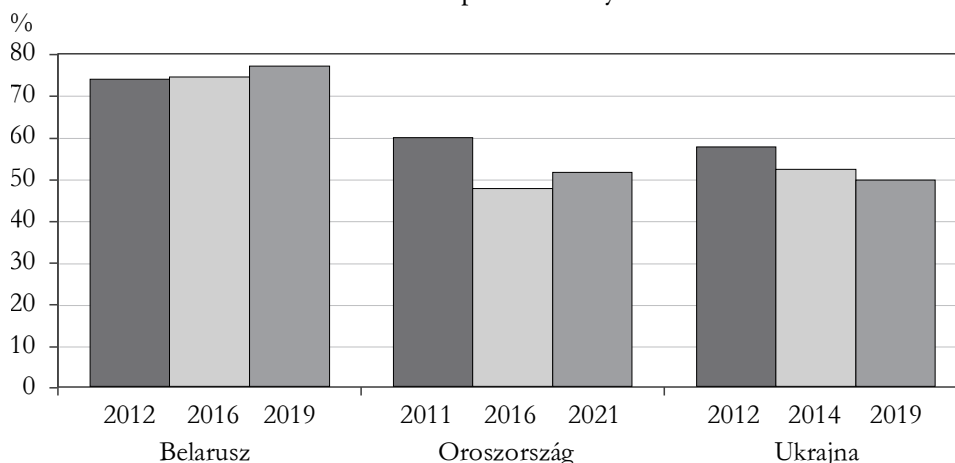
Mindemellett megjegyzendő, hogy az eredmények kapcsán számolni kell bizonyos mértékű adatbizonytalansággal, ugyanakkor az adatok nagyságrendje és trendje mindegyik esetben megfelelően mutatják a tendenciákat, és következtetések levonására is alkalmasak.

Oroszországban 2021-ben a választási részvétel 51,72%-ra emelkedett, ami ugyan közel 4%-kal több az azt megelőző 2016-os választásénál, vagyis a statisztikai mérés hibahatárát meghaladó mértékben emelkedett a szavazók száma, de még mindig majdnem 9%-kal elmaradt a 2011-esétől. A Dumába vetett társadalmi bizalom alacsony szintjét mutatja, hogy a 2016-os választásokon a részvételi arány még az 50%-ot sem érte el. Ez a mutató önmagában a Hartshorne-modell szerinti centri-

fugális erőket növeli, mert az állam egyik hatalmi tényezőjével szembeni társadalmi bizalmatlanság egyben a kormányzati szerkezet működésébe vetett hitet is gyengíti.

1. ábra

A parlamenti választások részvételi arányai Turnout rates for parliamentary elections

Ukrajnában a 2012-es parlamenti választások 57,9%-os részvételi aránya egyben mérföldkő is az ukrán belpolitikában. A törvényhozásba vetett bizalom folyamatos csökkenését mutatja a következő két szavazáson való részvételi arány, mert a 2014-es 52,42%-os részvételi arány már csak éppen túllépi az 50%-ot, a 2019-es 49,84% pedig már el sem éri azt. Mindemellett az eredmények értékelésénél figyelembe kell venni azt is, hogy 2014-től a szavazáson nem vett részt a Krím félszigeten található 12 szavazókör, és a polgárháborús helyzetbe került két kelet-ukrajnai megye, Donyeck 9 és Luhansk 6 választókerülete. A parlamenttel szembeni bizalmatlanság az orosz választók hasonló magatartásával állítható párhuzamba, és végeredményben a romboló, centrifugális erők növekedésének irányába hat.

A parlamenti választások területi eredményeinek összefüggései

A tanulmány terjedelmi korlátok miatt a kimutatható összefüggésekre és trendekre fókuszálva elsősorban a legutóbbi három választást elemzi, illetve az elmúlt évtizedek azon eseményeit, amelyek a kimutatható törésvonalak és összefüggések megértéséhez szükségesek.

Oroszországban a posztszovjet időszakban eddig nyolc alkalommal (1993-ban, 1995-ben, 1999-ben, 2003-an, 2007-ben, 2011-ben, 2016-ban és 2021-ben) rendeztek parlamenti választásokat.

Az orosz törvényhozásba a három legutóbbi választás során csak olyan pártok kerültek be, amelyek vagy nyíltan, vagy hallgatólagosan támogatják az orosz elnököt.

Az Egységes Oroszország Párt gyakorlatilag az elnök pártja, az Igazságos Oroszország Párt pedig szatellit pártnak tekinthető. A Zsirinovszkij nevéhez kötődő Liberális Demokraták a szakértői elemzések szerint (Eperjesi 2003) szolidaritást vállalnak az Egységes Oroszországgal (Iarex.ru 2010) számos „problémás” törvényjavaslatban, s lényegében ugyanez állapítható meg az Oroszországi Föderáció Kommunista Pártjáról is. Mivel az orosz Alkotmány a parlament hatásköreivel szemben sokkal szélesebb jogkört biztosít az elnöknek, Oroszország valójában elnöki köztársaságnak tekinthető.

A 2011-ben Dumába került négy párt közül a legnagyobb frakcióval ugyan az államfő pártjának tartott Egységes Oroszország rendelkezett, de a korábbi törvényhozásban meglévő kétharmados többségét elvesztette, sőt, az abszolút többséget sem tudta megszerezni. A többi három párt azonban a korábbi eredményeihez képest megerősödött. A választási részvétel 60,02%-os volt, ami viszonylag magasnak tekinthető. A választásokon feltehetően az orosz külpolitikai sikerek is befolyásolták a választópolgárok pozitív magatartását az elnök személyével és a brandjének számító hatalompártjával kapcsolatban. Ennek oka az lehet, hogy Oroszország a 2011-es választások előtt nem sokkal, 2008-ban, a posztszovjet korszakban először növelte a területét, mert de facto integrálta Abháziát és Dél-Oszétiát.

A 2016-os választások – a 2011-eshez viszonyítva – a kormánypárt erősödését hozták, s az előzetes felméréseket igazolva ugyanaz a négy párt jutott be a törvényhozásba, mint 5 évvel azt megelőzően. A megfigyelők szerint ez a „Putyini rendszer” megerősödését is jelenti. A választói akaratot a hatalom pártja melletti voksolásra készítethette az is, hogy a posztszovjet időszak Oroszországa a megelőző öt éves ciklusban nagyhatalmi erőt mutatott. Egyrészt 2014-ben véghez vitte a Krím félsziget Oroszországgal való újra egyesítését, másrészt 2015-ben a szíriai háborúban elért katonai teljesítménye következtében újjászervezhette a szovjet időkből megmaradt tartuszi támaszpontot. A közel-keleti pozíció újbóli elfoglalásával egyúttal visszatért a Szovjetunió közel-keleti és Arab-félszigettel kapcsolatos külpolitikájához, és a szíriai jelenlétével nagyhatalmi szereplőként befolyást gyakorolhat az Arab-félszigetre is.

Az országban kialakult politikai jogokat, állampolgári szabadságot és szabadságjogokat elemző Freedom House (2003a) értékelése szerint Oroszországban a szabadságjogok 2005 óta folyamatosan kritikus szinten vannak, tekintélyelvű (autoriter) elnöki hatalom alakult ki. 2017 és 2021 között a szabadságindex 20 ponttal a „nem szabad” státusban maradt, amely 2023-ra 16 pontra zuhant.

Összegzésként megállapítható, hogy Oroszországban 2022-re egy olyan tekintélyelvű elnöki rendszer erősödött meg, amelyben többpártrendszer működik. A pártrendszerben ugyanakkor csak az elnöki hatalomhoz lojális pártok kerülhetnek be a törvényhozásba. A választások listás eredményeinek néhány térképét (a területi korlátok miatt csak évtizedenként egyet, így az 1993-as, a 2003-as, a 2011-es és a legutóbbi 2021-es listás megoszlást) kiemelve szembetűnik egy-egy párt túlnyo-

mó többsége, amelyhez képest a választási eredmények eltorzultnak tünnek (lásd [Internetes melléklet M1. ábra](#)). 2003-ban megmutatkozik ez az aránytalanság, mert a térképen sötétkék színnel jelzett Egységes Oroszország párt dominál (37,56%), amihez képest a végeredmények tekintetében a piros színnel jelzett és a nagysága alapján szerény területet jelző Oroszországi Föderáció Kommunista Pártja (12,61%) „alig” maradt le. Ugyanezt figyelhetjük meg a legutóbbi, 2021-es választásokon is, amelyen az Egységes Oroszországpárt (49,82%) a színek szerint mintha visszaszorult volna az Oroszországi Föderáció Kommunista Pártjával szemben (18,93%), a listán megszerzett mandátumok mégis felülmúlták a 2003-as eredményeket.

A torzulás az oroszországi népességeloszlás aránytalanságával magyarázható (lásd [Internetes melléklet M2. ábra](#)). A lakosság 93%-a az ország területének egyharmadán összpontosul, amelynek 63%-a az európai, 37%-a pedig Oroszország déli, ázsiai területén él.

Ukrajnában nyolc alkalommal (1994-ben, 1998-ban, 2002-ben, 2006-ban és 2007-ben, 2012-ben, 2014-ben és 2019-ben) tartottak parlamenti választásokat.

A legutóbbi három választás alatt figyelhető meg az Ukrajnára korábban jellemző, a külpolitikai orientációt eltérően támogató választói magatartás változása. A 2012-es választások után a nemzetközi megfigyelők több kritikát is megfogalmaztak a választások tisztaságát illetően, de a végeredményt nem vonták kétségbe, az a posztsovjett időszakra jellemző mintázatot követette. A 2007-es, a 2012-es és a 2014-es listás választási eredmények térképes megjelenítése (lásd [Internetes melléklet M3. ábra](#)) mindhárom esetben mutat egy nyugat és kelet közötti politikai törésvonalat.

A 2014-es választásokat egy belső válsághelyzet nyomán bonyolították le, és Janukovics elnök eltávolítását követően az új elnök részéről nyilvánvaló volt a parlament összetételének újra osztási szándéka is. A választások földcsuszamlásszerű változást hoztak, mert a korábban működő pártrendszer felbomlott, és a régi pártok kiszorultak a hatalomból. Ukrajna keleti része az új helyzetben az ellenzéki blokkra és az Oroszországgal való viszony rendezését ígérő Petro Porosenkora szavazott. E választás nagy vesztese Ukrajna Kommunista Pártja lett, amely először esett ki az ukrán parlamentből. Az 1998-as és a 2002-es választások eredményei azt mutatják, hogy az eredetileg Ukrajna területének jelentős részét lefedő kommunista párt népszerűsége és befolyása fokozatosan csökkent, de az ország keleti felében továbbra is döntő tényező maradt. Legnagyobb versenytársa 2012-re az orosz nemzetiségre támaszkodó és az orosz kapcsolati irányt előnyben részesítő Régiók Pártja lett, együtt tartva a politikai egyensúlyt a nyugati irányultságú politikai pártok és az oroszbarátnak tekinthető formációk között.

Így bár első ránézésre úgy tűnt, hogy a választási rendszer megegyezik az orosz-szal, ennek ellenére Ukrajnában egy más irányú fejlődés ment végbe. Az elnöki hatalom kiteljesedése helyett a parlamentbe jutott domináns pártok képviselői el tudták érni azt, hogy olyan parlamentáris-elnöki rendszer alakuljon ki, ahol a parlament nagyobb hatáskörrel rendelkezik, mint az oroszországi rendszerben. A hatalmi be-

rendezkedés megváltozását jelzi, hogy az eredetileg 2023-ban esedékes, majd a háborúra történt hivatkozással későbbre halasztott választásokon sok párt (elsősorban az oroszbarátnak minősítettek és baloldalinak tekinthetők) nem tud indulni, mert a 2014 óta tartó belpolitikai események következtében tevékenységüket jogi és gazdasági eszközökkel (például vagyonekobbzás, betiltás) visszaszorították. 2014. július 24-én például a Rada elnöke bejelentette az Ukrán Kommunista Párt (UKP) frakciójának feloszlását (Ria Novosti 2014a), és egyben a kijevi bíróság megkezdte a párt betiltására irányuló indítvány (Ria Novosti 2014b) vizsgálatát. Végül a bíróság döntése alapján 2015. december 16. óta az UKP nem vehet részt a politikai életben, így a további parlamenti választásokon sem indulhat, pedig addig (ahogyan az [Internetes melléklet M3. ábrája](#) is mutatja) az ukrán belpolitikai élet egyik fontos szereplője volt. 2022. június 8-án a lvivi nyolcadik közigazgatási fellebbviteli bíróság betiltotta a Radában második legnagyobb frakcióval rendelkező Ellenzéki Platform – az Életért párt tevékenységét (Fedoriv 2022), amellyel így a 2022-ben oroszbarátnak minősített és ezért betiltott pártok száma 11-re emelkedett (Ellenzéki Platform - az Életért, a Shariy Párt, a Nashi, az Ellenzéki Blokk, a Baloldali Ellenzék, a Baloldali Erők Uniója, a Derzhava, a Szocialisták, a Volodymyr Saldo Blokk, az Ukrán Progresszív Szocialista Párt és az Ukrán Szocialista Párt).

A kommunista párt, az oroszbarátnak tekintett Régiók Pártja és általában véve a baloldali és európaszkeptikus pártok betiltása rávilágított az ukrán posztszovjet időszak nagy törésvonalára, ami kezdetektől fogva Európa-párti és Oroszország-párti részre osztotta az országot. Zelenszkij a 2018-as elnökké választását úgy érthette el jelentős szavazataránnyal, hogy gyakorlatilag erőszakkal kiiktatták az ellenzéki pártokat, és a hagyományosan európaszkeptikus szavazók a választásokon már csak politikai szempontból letisztult, jobboldali és európai irányultságú pártokra voksolhattak. Ezt a megállapítást támasztják alá a 2007 és 2019 közötti parlamenti választások listás eredményei is, erőteljesen megmutatkozik a két politikai tömb közötti törésvonal, ami 2019-ben egyszerűen eltűnt.

Összességében tehát megállapítható, hogy az elnöki rendszert az újonnan alakult parlament döntése értelmében felváltotta egy többpártrendszeren alapuló – de az oroszbarátnak tartott és a baloldali pártok kizárásával erősen jobbra csúszó – parlamentáris-elnöki, azaz félelnöki rendszer, amit az újonnan alakult hatalmi centrumok közötti hatalmi harc hozott létre.

Az országban létező politikai jogokat, állampolgári szabadságot és szabadságjogokat elemző Freedom House értékelése szerint (Puddington–Roylance 2016) Ukrajna részben szabad, 2016-ban az összesen adható 100 pontból 61-et kapott, a sajtó és az internet ukrajnai helyzete pedig „részben szabad” státusú. Ez a minősítés 1-2 pont eltéréssel 2022-ig Ukrajnára jellemző szinten maradt (Freedom House 2023b), majd 2023-ban csökkent 50 pontra. A Freedom House egyébként az 1999 óta közzétett értékelései szerint 2006 és 2010 között Ukrajnát szabad országnak ismerte el. Megállapítható, hogy az ún. „Narancsos Forradalom” 2004-es bekövet-

kezte utáni képlékeny ukrán belpolitikai helyzetet értékelte „szabadnak” a Freedom House, majd a nyugati várakozásoktól eltérő, de alkotmányos úton megrendezett elnökválasztások nyomán bekövetkezett belpolitikai fordulat után, vagyis Janukovics elnöki pozíciójának 2011. évi megszerzése óta újra visszaminősítették Ukrajnát a részben szabad kategóriába, s azóta is abban maradt.

A belarusz elnöki rendszerben – mint korábban említettük – a pártok részvétele a közéletben, a választásokon és a parlament munkájában csupán a Belarusz Alkotmányban létezik. A valóságban egyrészt az erős elnöki hatalom pártok működését ellehetetlenítő intézkedései (állambiztonsági szervek letartóztatásai, pártok médiában történő megjelenésének akadályozása, pártfinanszírozási kérdések), másrészt az állampolgárok pártokkal szembeni idegenkedése, ellenérzése miatt nem alakult ki mérhető befolyású pártrendszer, sőt, nagyobb legitimitációt és befolyást élvező párt sem. Belarusz elemzésénél így nincs értelme sem a Loosemore–Handby index, sem az effektív pártszám kiszámításának, ugyanis mindkét érték a zéróhoz közelíthet. Belarusz „súlytalan többpártrendszernek” tekinthető.

A Freedom House értékelése szerint Belaruszban a szabadságkritikus, tekintélyelvű elnöki hatalom alakult ki. A Freedom House 2017-ben a szabadságindexre összesen adható 100 pontból csak 20-at, 2022–2023-ban pedig csupán 8-at, vagyis még az oroszországinál is kevesebbet adott Belarusznak (Freedom House 2023c).

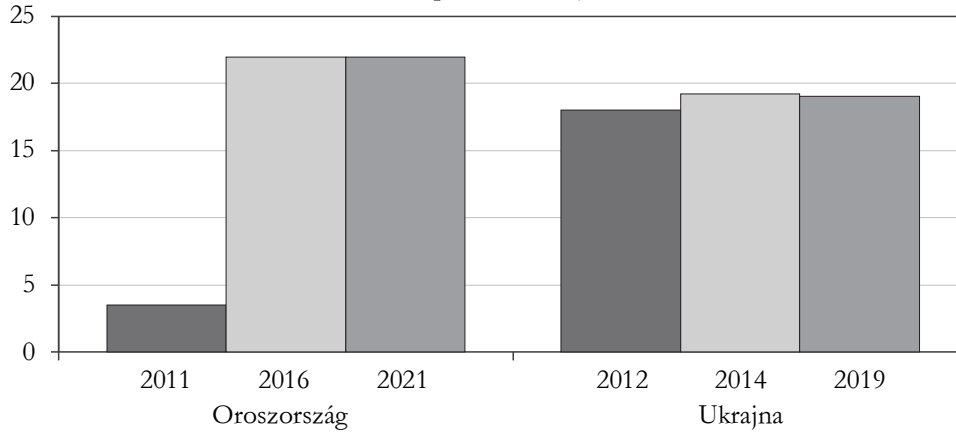
A Loosemore–Handby-index

A tanulmány a Loosemore–Handby indexet a legutóbbi három parlamenti választás eredményei alapján vizsgálja. Ennek legfontosabb oka az, hogy a három vizsgált állam törvényhozásának tevékenységéhez legitimitást biztosító választások demokratiságát befolyásoló és meghatározó választási rendszerek napjainkra kialakultak, már gyakorlattá váltak (lásd 2. ábra). Belaruszban a parlamenti pártok számának és ebből kifolyólag szerepének súlytalansága miatt az index „nem értelmezhető”, ezért az ábrán nem is szerepel (Karácsonyi 2017).

A három ország összehasonlítása azt mutatja, hogy az arányosság elve Oroszországban 2016-tól, Ukrajnában pedig gyakorlatilag folyamatosan sérül. 2011-ben az orosz parlamenti választások 3,5-es értékű Loosemore–Handby indexe még megfelelt az arányosság elvének, mert a törvényhozásban négy párt szerzett listán képviselői mandátumokat (az Egységes Oroszország Párt, az Oroszországi Föderáció Kommunista Pártja, az Igazságos Oroszország Párt és a Liberális Demokrata Párt). 2016-ban az arányosság azonban már jelentős mértékben sérült (lásd 3. ábra), mert az index értéke úgy volt 22, hogy a listán újból négypártivá váló törvényhozásban az államfőt támogató Egységes Oroszország Párt választási és mandátumarányának különbsége abszolút értékben jelentősen felülmúlta a többi pártét (Ria Novosti 2016), ami a választók akaratának jelentős torzítását jelenti. (Egyéni választókerületben még további két párt jelöltjei jutottak mandátumhoz.)

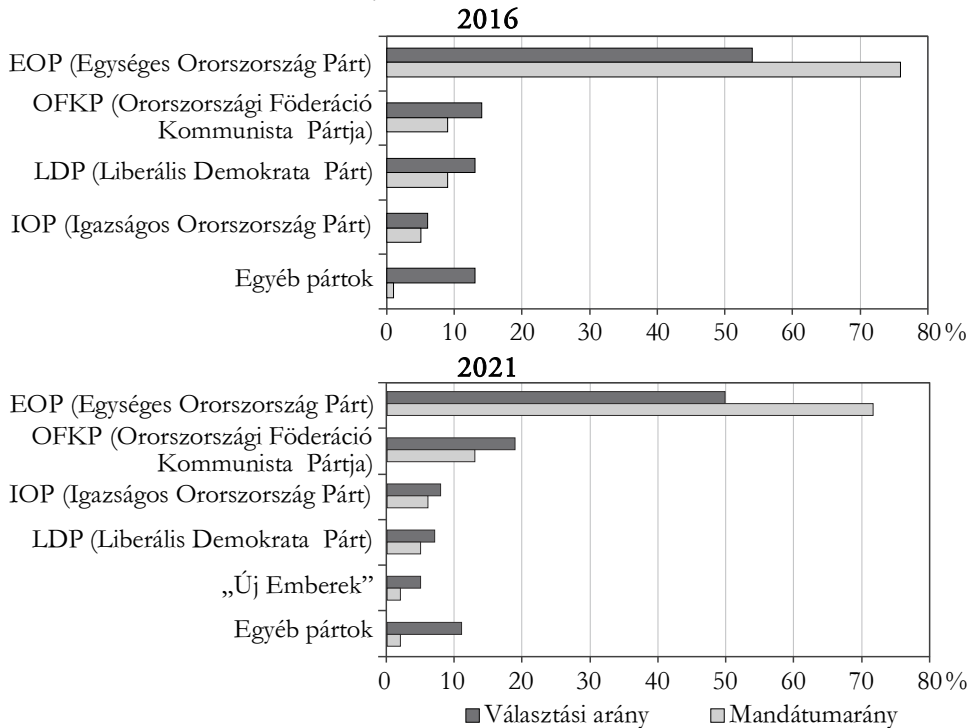
2. ábra

**Oroszország és Ukrajna Loosemore–Handby indexe
a legutóbbi három parlamenti választás eredményei alapján**
Loosemore–Handby index of Russia and Ukraine based on the results of
the last three parliamentary elections

3. ábra

Az oroszországi Duma választások Loosemore–Hanby indexe
Loosemore–Hanby index of the Russian Duma elections

2021-ben ugyanez az eredmény született (lásd 3. ábra), amikor a parlamentbe listán bejutó öt (egyéni szavazókörben további két) mandátumokkal rendelkező párttal szemben a Loosemore–Handby index úgy vett fel a 2016-os adattal megegyező 22-es értéket, hogy az államfőt támogató Egységes Oroszország Párt választási és mandátumarányának különbsége abszolút értékben ezúttal is jelentősen felülmúlta a többi pártét (RBC.ru 2021). Az államfőt támogató párt „versenyelőnye” miatt az államfő politikai befolyása is 2016-tól kimutathatóan hangsúlyossá vált az orosz belpolitikai életben, háttérbe szorítva a törvényhozás jelentőségét. Megjegyzendő továbbá, hogy mivel az elnök személye 2012 óta változatlan, ezért nem csupán az elnöki pozíció erősödött meg, hanem az elnöki funkciót megszemélyesítő Vlagyimir Putyin politikai súlya is stabillá vált.

Ukrajnában az elnöki hatalom és befolyás koncentrációja hasonló módon megmutatkozik, de az elnök személyének változása miatt az eredmény az értékelését tekintve kissé eltér az oroszországitól. Közös következtetés, hogy a három választási eredmény alapján számított indexek minden esetben a hivatalba kerülő államfőt támogató pártok számára biztosított előnyt mutatják.

A 2012. évi ukrainai parlamenti választások Loosemore–Handby indexe 18,06 volt az ötpárti törvényhozásban, s azóta nem emelkedett számottevően, 2014-ben 19,24, 2019-ben pedig 19,05 volt. 2012-ben azonban a választói akarat eltorzítása a Viktor Janulovics államfőt támogató Régiók Pártjának biztosított jelentős előnyt (lásd 4. ábra).

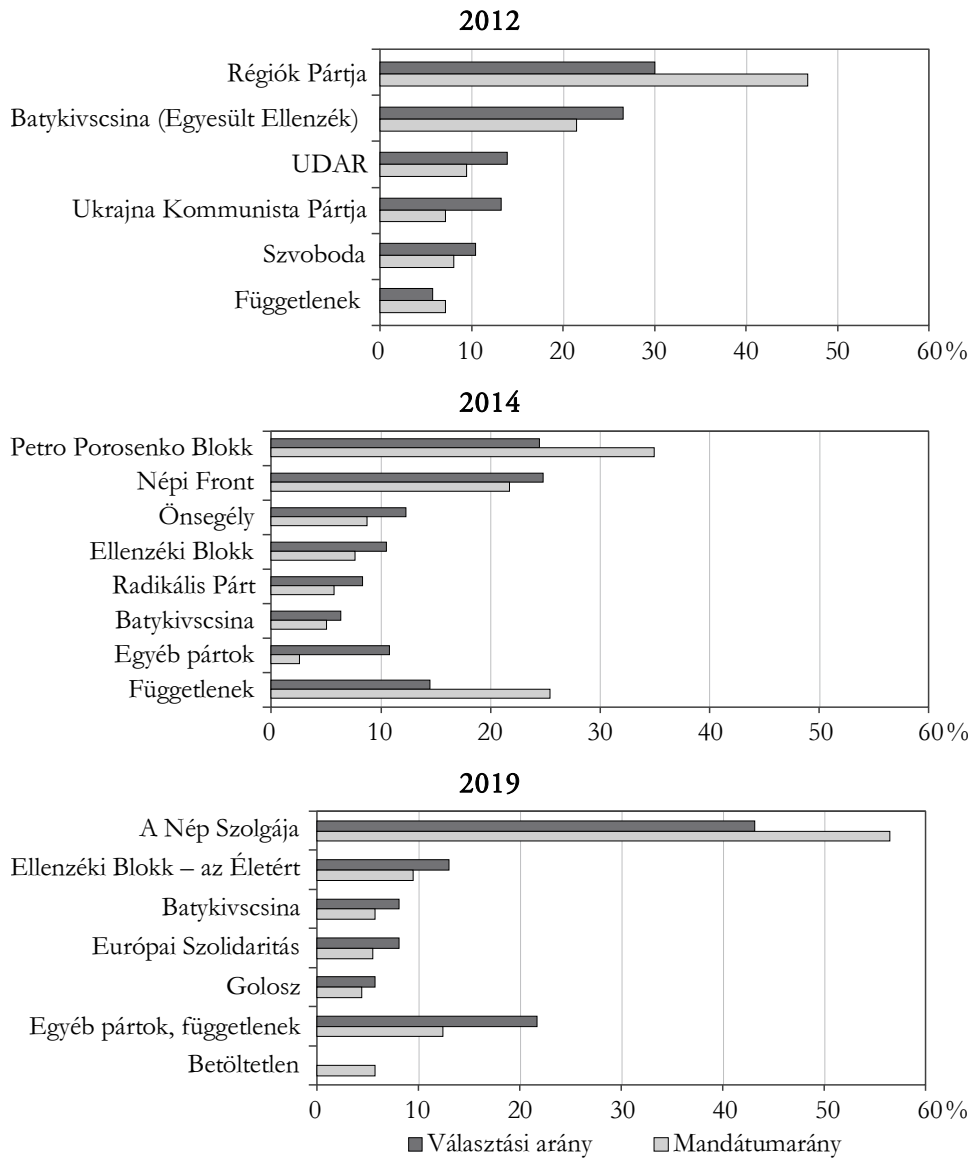
Megjegyzendő, hogy két évvel később, a 2014-ben tartott előrehozott választások során a krími válság – a Krímet Oroszország elszakította Ukrajnától –, továbbá a Kelet-Ukrajnában kitört háború miatt a 450 tagú Verhovna Radában csak 423 képviselőt tudtak megválasztani (Tálas 2014). Ez a létszámváltozás ugyanakkor lényegében nem befolyásolta azt, hogy a Loosemore–Handby index az elnöki pozícióba kerülő Petro Porosenkot támogató Petro Porosenko Blokk mandátumarányát növelte jelentősen (lásd 4. ábra).

2019-ben ugyanez a hatás mutatható ki, mert a Volodimir Zelenszkij államfőt támogató A Nép Szolgája párt kapott a valós szavazati akaratot eltorzító pluszmandátumokat (lásd 4. ábra).

Összességében megállapítható, hogy az elnököt támogató pártok Oroszországban és Ukrajnában is a választási rendszer nyertesei, a rendszerek az éppen hivatalban lévő államfőket támogató pártokat segítik. Ez egyrészt bizonyosan stabillá teszi a döntéshozatal menetét, másrészt elvileg demokratikus álcát kölcsönöznek a valójában a választói akaratot nem hűen tükröző parlamenti mandátumok eloszlásához. A két vizsgált állam közötti különbség abban mutatkozik meg, hogy míg 2019-ig az ukrán állam esetében még fennmaradt az államfői poszt rotációjának lehetősége, addig az orosz rendszerben 2016-tól ez az elvi lehetőség is megszűnt. A Loosemore–Handby indexek tehát kifejezik az arányosság elvének sérülését, de önmagukban még nem jelzik azt, hogy a Hartshorne-modell szerinti centrifugális, vagy centripetális erők közé sorolhatóak-e.

4. ábra

Az ukrájai Verhovna Rada választások Loosemore–Handby indexe
 Loosemore–Handby index for the Verkhovna Rada elections in Ukraine

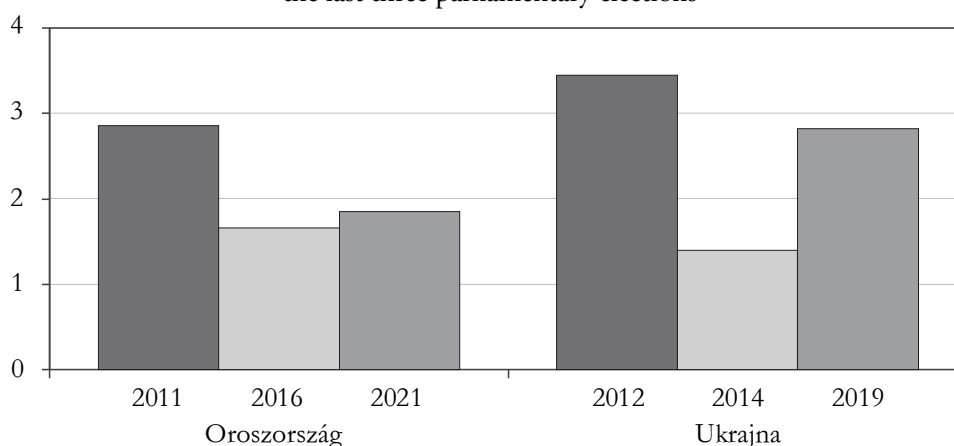

Effektív pártszám

A törvényhozásban lévő erőviszonyok mérésével a tanulmány azt vizsgálja, hogy a Loosemore–Handby indexek eredményeivel együtt értékelve megállapítható-e a választási rendszer államszerkezetre való hatásának iránya. Az effektív pártszám adatait a Loosemore–Handby indexekhez hasonlóan ábrázoltuk (lásd 5. ábra). Belarusz vonatkozásában a parlamenti pártok számának és ebből kifolyólag szerepének súlytalansága miatt az effektív pártszám szintén „nem értelmezhető”, ezért nem szerepel az ábrán.

5. ábra

**Oroszország és Ukrajna effektív pártszáma
a legutóbbi három parlamenti választás eredményei alapján**
Effective number of parties in Russia and Ukraine based on the results of
the last three parliamentary elections

Az Oroszországban megtartott legutóbbi három parlamenti választás effektív pártszáma (2,86) alapján a 2011-ben alakult négypárti Duma úgy viselkedett, mintha csupán 2-3 párttal működne. A 2016-ban (1,67) és a 2021-ben (1,85) alakult négy-, majd végül ötpárti Duma már csak 1-2 párti törvényhozásként tevékenykedett. Az adatok azt mutatják, hogy mind a hatalom pártja, mind az elnök politikai befolyása gyakorlatilag megszilárdult. A folyamat elemzésekor fontos megjegyezni, hogy a 2011-es választások idején még Dimitrij Medvegyev volt az orosz államfő, Vlagyimir Putyin pedig erős kormányfői jogkörökkel a miniszterelnöki posztot töltötte be. Putyin 2012-ben kezdte meg harmadik elnöki ciklusát, és a 2019-es parlamenti választások előtt egy évvel kezdte el a negyedik államfői ciklust. 2020-ban módosították az Alkotmányt és azt népszavazáson erősítették meg, amelynek nyomán tovább erősödtek az elnöki jogkörök. Összességében a 2021-ben megalakult parlament (Ria Novosti 2021a) 22-es Loosemore–Handby indexe és 1,85-ös effektív pártszáma az

akkorra majdnem egy évtizede államfőként regnáló Putyin és a személyét támogató Egységes Oroszország Párt befolyását együttesen konzerválta. Így az államszervezet hatékonysága és összetartó ereje (a törvényhozó és a végrehajtó hatalom parlamenti választásokon átívelő szoros együttműködése miatt) egyértelműen erősödött, ami a Hartshorne-modell szerint centripetális erőt jelent.

Az ukrán parlamenti választások effektív pátszámait az mutatják, hogy 2012-ben (3,46) a listás eredmények alapján ötpárti Verhovna Rada belpolitikai szerepvállalása hangsúlyos volt. A Viktor Janukovics elnök leváltásával kiszélesedő válság az előrehozott 2014-es választások effektív pátszámára is hatott, ugyanis a baloldali és az ellenzéki pártok betöltésének folyamata rányomta bélyegét a választói magatartásra is. A legtöbb szavazatot a Petro Porosenko Blokk (31,2% mandátumarány) és a Népi Front (19,38% mandátumarány) érte el. A nagyszámú független induló által elnyert mandátumarány (22,69%) azonban hozzájárulhatott ahhoz, hogy az effektív pátszám 2014-re 1,39-re, szinte egypártrendszerre csökkent, ami a hatalomkoncentráció irányába való elmozdulás lehetőségét mutatja.

A 2019-es választásokon (Gromova 2019) az újonnan alakuló ötpárti parlament effektív pátszáma 2,82-re emelkedett, ami az új hatalmi struktúra stabilizálódására enged következtetni. Kiemelendő, hogy a posztszovjet időszak ukrán belpolitikájában először lett jelentős fölényük az Európa-párti politikai erőknél, és először nyert nagy fölényrel az elnököt támogató párt. A Volodimir Zelenszkij elnököt támogató A Nép Szolgája párt egyedül 56,44%-os mandátumarányt ért el, a második legeredményesebb Ellenzéki Blokk – az Életért pedig 9,55%-kal még az ötödét sem gyűjtötte be. Összességében megállapítható, hogy a 2019-es parlamenti választások nyomán Ukrajnában is erős államszerkezet jött létre. Az elnök befolyása a törvényhozó hatalomban is jelentős, de az orosz rendszertől eltérően még nem állapítható meg bizonyosan a „zelenszkij-rendszer” megszilárdulása úgy, mint az oroszországi „putyini rendszeré”. A viszonylag magas effektív pátszám azt mutatja, hogy az ötpárti Verhovna Rada úgy működik, mintha három párt alkotná, ez pedig jelzi az elnök és pártjának tárgyalási kényszerét is a törvényhozásban mandátummal rendelkező többi politikai erővel. Összességében tehát 2019-re az ukrán államszerkezet stabillá vált a Verhovna Radában érvényre jutó elnöki befolyás biztosíthatósága miatt, ami a Hartshorne-modell szerinti centripetális erő kialakulását jelenti.

Az elnökválasztások összehasonlítása

A három vizsgált állam legutóbbi három elnökválasztásának és parlamenti választásának részvételi arányait vizsgálva szembevetendő, hogy az elnökválasztások részvételi aránya mindháromban jóval magasabb a parlamenti választásokénál (lásd 6. ábra).

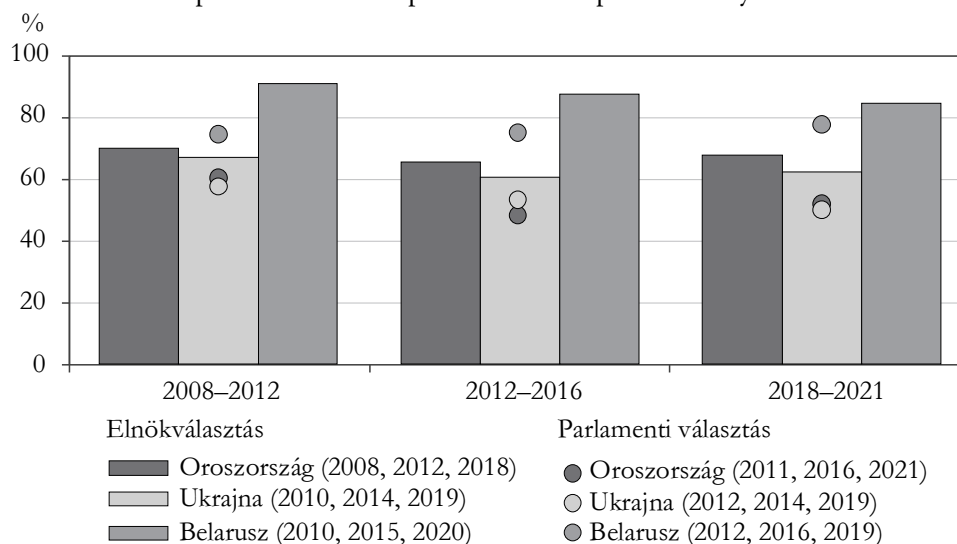
Az elnökválasztásokon a legalacsonyabb részvételi arányokat (2014. évi 60,3%) Ukrajnában regisztrálták. Oroszországban 65–70, Belaruszban pedig 84–90% közötti részvételi arányokat értek el. Ebből elsődlegesen az szűrhető le, hogy mindhárom

vizsgált egykori szovjet államban az elnök személyét és magát az elnöki intézményt nagyobb tekintély övezi, mint a parlamentet. A választópolgárok magatartása magában hordozza a tekintélyelvű államszervezet kiépülésének elősegítését és megszilárdulását. A vizsgált államokban az elnökválasztásokon regisztrált részvételi arányok is jelentősen különböznek egymástól. Az említett, 84–90% közötti belarusz részvételi arány visszatükrözi a belarusz parlament súlytalanságáról tett megállapításokat, s egyben azt is mutatja, hogy a három állam közül Belaruszban a legmagasabb fokú a tekintélyelvűre alapuló államszervezet kifejelettsége. Az orosz rendszerben az elnökválasztásokon is magas 65–70%-os részvételi arány Belaruszhoz képest középértéket képvisel. A parlament tevékenysége és aktív jelenléte az orosz belpolitikai életben mérhető, ami elviekben tompítja, de nem zárja ki a tekintélyelvű elnöki hatalom kialakulásának esélyét. Az államszerkezet félelnöki jellegét az ukrán példa mutatja. Az orosz–ukrán háború 2022. február 24-i kezdete óta azonban Ukrajnában az elnök kezdeményezésére hadiállapotot (President of Ukraine 2022) hagyott jóvá a Parlament, és az eredetileg 30 napos határidőt folyamatosan megújítják. Ez deformálja a kialakuló államszerkezetet, és a hadiállapottal kapcsolatos rendkívüli helyzet végső soron erős elnöki jogköröket és a tekintélyelvű rendszerekhez hasonló elnöki befolyást tesz lehetővé.

6. ábra

Az elnök- és a parlamenti választások részvételi arányai
Participation rates in the presidential and parliamentary elections

Oroszországban az elnökválasztások területi eredményeinek mintázata magán viseli a parlamenti választásokkal kapcsolatos jellegzetességet. A „népesség-háromszög” gyakorlatilag olyan objektív tényező, amely Oroszország minden választási eredményét meghatározta. A területi összefüggést az önkényesen kiválasztott

három, az 1991-es, az 1996-os és a 2018-as elnökválasztás eredményei is kifejezik (lásd [Internetes melléklet M4. ábra](#)).

Az ukrán elnökválasztások sorából kitűnik az 1991-es és az 1999-es mintázata. Az első elnökválasztást 1991. december 1-jén, a függetlenné válást kinyilvánító népszavazással azonos napon tartották, amelyen az eredmény a hat induló közül valójában Leonyid Kravcsuk, 1990–1991-ben az Ukrán Verhovna Rada elnöke és Vjacseszlav Csornovil, az ukrán rendszerváltásban aktív Ukrajna Népi Mozgalma (RUH) egyik vezetője (Fedinec 2009), s egyben a Lvivi Regionális Tanács elnöke között dőlt el. Az ország politikai megosztottsága már megmutatkozott, de a határozott politikai törésvonal még nem. Az 1999-es elnökválasztások eredménye azonban már szemlélteti a bipoláris politikai megosztást. Leonyid Kucsma győzelmét a kommunista pártot vezető Petro Szimonyenko fölött az biztosította, hogy sikerült Ukrajna nyugati választókerületei megtartása mellett a keleti választókerületeket is megszólítani.

Az összes többi elnökválasztás eredménye (1994-es, 2004-es, 2010-es, 2014-es és 2018-as) erőteljesen megmutatja az országot kettéválasztó tengelyt (lásd [Internetes melléklet M5. ábra](#)).

A 2019-es választás abból a szempontból volt különleges, hogy az ellenzéki pártok betiltása vagy ellehetetlenülése miatt a politikai paletta egysíkúvá vált, de a politikai megosztottság így is kimutatható a Volodimir Zelenszkijre leadott voksok százalékos arányában. Ukrajna keleti felében 80% feletti arányban támogatták – többek között – azon kampányígéretei miatt, amelyek szerint egyrészt hitet tett a Donyec-medence különleges státusáról (Slovo i Dilo 2021) szóló új törvény létrehozása mellett. Másrészt, a medence helyzetének rendezésével kapcsolatban egyértelműen kizárta a katonai eszközök alkalmazását (az ukrán haderő 2014 óta aktívan jelen van és fellép (ZN.ua 2014) a térségben, „terroristaellenes művelet” címén).

Az ukrán parlamenti és elnökválasztások során a politikai törésvonal a poszt-szovjet időszak három évtizedében mindig megmutatkozott, és az esetek többségében élesen kivehető volt az államot kettéosztó tengely. Tekintettel arra, hogy a független Ukrajnát ez már jellemezte, így nagy valószínűséggel feltételezhető annak örökölt volta, vagyis az a történelmi múltra visszavezethető előzménynek tekinthető.

Ukrajna államiságának kialakulása a geopolitikai kutatások egyik aktuális kérdése. Jelen tanulmány Ukrajna első független állami formációjaként Bogdan Hmelnickij Hetmanátusát (1648–1657) vette alapul, amelynek területe a mai Közép-Ukrajna nagy részéből és Fehéroroszország egy részéből állt (lásd [Internetes melléklet M6. ábra](#)). 1654. január 18-ai perejaszlavi egyezményben kimondták a rövid életű független Ukrajna egyesülését Oroszországgal, mert a kozák állam önerőből nem tudta eredményesen lezárni a Lengyel–Litván Unióval (Rzeczpospolita) folytatott függetlenségi háborúját.

A Hetmanátus történelmi határa egyben olyan nyelvi, vallási és kulturális törésvonalat is jelent, amely a poszt-szovjet időben függetlenné vált modern Ukrajna

örökségeként a választói magatartás miatt a politikai különbözőségben jelenik meg. (Jelen tanulmány a megosztottság részletes jellemzőit nem vizsgálja, azok további kutatási irányokat jelentenek.) A Hetmanátus területén élő lakosság évszázadokig a Lengyel–Litván Unióval közös történelmet élt meg, amelynek következtében a nyelv(járás), a családi kapcsolatok, a vallási és kulturális kötődés a mai Ukrajna nyugati szomszédaival alakultak ki és formálódtak. A jelenlegi Ukrajna Hetmanátustól keletre fekvő területein élők családi és gazdasági kapcsolatai, nyelvi és kulturális önazonossága azonban a cári Oroszországban alakult ki.

Amennyiben a Bogdan Hmelnyickij vezette Hetmanátus történelmi térképét a modern ukrán elnökválasztási térképekkel – montázs segítségével – egymásra vetítjük, kirajzolódik a parlamenti és az elnökválasztásokon már megfigyelt, hozzávetőleg 370 évre visszanyúló északkelet–délnyugat irányú töréstengely.

Összességében megállapítható, hogy az ukrán parlamenti és elnökválasztási rendszer egy hatékony, a végrehajtó hatalom szempontjából az államszervezet kohézióját erősítő eszközt feltételez. Mégis, azok a máig megoldatlan problémák, amelyek minden bizonnyal az ukrán társadalom politikai, vallási, nyelvi, gazdasági és kulturális megosztottságáért felelősek, hatásaik miatt a Hartshorne-modell szerinti centrifugális erőként azonosíthatók, és közép- és hosszabb távon az államszervezet gyengülését okozzák.

A belarusz elnökválasztások kétfordulósak, de az 1994-ben rendezett választások után gyakorlatilag már az első fordulóban – a magas részvétel mellett – Alekszandr Lukasenkára leadott szavazatok magas aránya miatt érvényes és eredményes lett.

A tekintélyelvű elnöki rendszerben az elnökválasztások eredményeit vizsgálva mégis kimutatható egy Belaruszra érvényes jellegzetesség (lásd [Internetes melléklet M7. ábra](#)). A Lukasenkára leadott szavazatok aránya nem egyenletes, az ország északnyugati részén általában „csak” 50–60% körüli. Az ukrán jellegzetességhez hasonlóan ebben az esetben is kimutatható egy etnikai-vallási törésvonal. A mai Belarusz területének egy része a Lengyel–Litván Unióhoz tartozott, a népesség egy része ezért a Rzeczpospolita lakosságával közös történelmet élt meg.

A választási eredményeket mutató térképeken ([Internetes melléklet M7. ábra](#)) kiemelt zónában nagy arányban él lengyel kisebbség, illetve a történelmi múlttal és a lengyel katolikus közösségekkel összefüggésben (Meckovskaya 2003)¹ a római katolikus plébániák is itt alakultak ki nagyobb számban.

Az elnökválasztási eredményeket és a lengyel kisebbséget, valamint a katolikus templomok elhelyezkedése által jelzett katolikus befolyást mutató térképek összehasonlítása azt is kimutatja, hogy Belarusz belpolitikai ellenzékének mely régiókban van nagyobb társadalmi támogatottsága.

¹ Nina Meckovskaya szociolingvisztológus szerint Fehéroroszországban az 1800-as évek végétől az 1900-as évek elejéig „bármilyen, ami az írástudatlan paraszt léte fölé emelkedett, legyen az egyház, iskola vagy hivatalnokság, automatikusan vagy „orosz” (és ortodox) vagy „lengyel” (és katolikus) lett.”

Összességében megállapítható, hogy az orosz és az ukrán elnökválasztásokkal összehasonlítva az elnöki poszt és az elnök személye iránti legnagyobb tekintély Belaruszban alakult ki. Míg Ukrajnában a történelmi háttérű konfliktusokból eredő mély és megoldásra váró problémák a társadalmat két egyenlő részre osztják, ezzel bipolárisra téve politikai és kulturális értelemben is az országot, addig Belaruszban ez a fajta törésvonal nem jelent ilyen társadalmi ellentétet. Bár az ország választási eredményeiben mindig kimutatható a Belarusz államon belüli törésvonal, de annak lakosságarányos nagyságrendje nem annyira döntő hatású, mint Ukrajnában. Negatív irányban nem befolyásolja az államszerkezet működését, ezért – Ukrajnával ellentétben és az orosz szerkezettel azonosan – a belarusz elnökválasztási rendszer a Hartshorne-modell szerinti államszervezetet erősítő centripetális erőt biztosít.

Összegzés

A három egykori tagköztársaságban a Szovjetunió 1991. december 31-ei megszűnése óta eltelt három évtized alatt – azonos alapokról indulva, de különböző pályákon fejlődve – egymástól eltérő rendszerek alakultak ki. A Hartshorne-modell szerint vizsgált államszerkezetet erősítő vagy gyengítő erők között jelentős számban vannak olyanok is, amelyek nem vagy nehezen kvantifikálhatók, a tanulmányban pusztán a választási részvételt, a Loosemore–Hanby indexet és az effektív pártszámot vizsgáltuk.

Oroszországban formálisan predomináns többpártrendszer épült ki, amely egy tekintélyelvű elnöki hatalom legitimációját hivatott biztosítani. Az Állami Duma szerepe korlátozott, s bár a parlamenti választási rendszer formailag demokratikus elveket követ, mégis a parlamentbe kerülő pártok esélyei a hatalom részéről erősen behatároltak. 2016-ra egy olyan rendszer szilárdult meg, amely a többpárti demokrácia örve alatt gyakorlatilag csak azon pártok törvényhozásba kerülését segíti, amelyek közvetlenül, vagy közvetve az elnöki hatalom támaszaiként lépnek fel, és nem kérdőjelezik meg az elnök vezető politikai szerepét. A politikai vezető posztokra történő toborzásban az elnök meghatározó véleménye mellett a parlamentbe jutott rendszerhű pártoknak is van némi szerepe (főként a parlamenti funkciók betöltésénél). A rendszert az általános szabadságjogok megsértése jellemzi a sajtó és az internet hatalmi ellenőrzésével, ami a belpolitikai viszonyok, illetve a valós ellenzéki pártok és szervezetek felügyeletét biztosítja a hatalom részére. Az elnök erős legitimációját az elnökválasztásokon mért magas részvételi és szavazati arányok támasztják alá. Oroszországban – a szovjet időszak hagyományaival összefüggésben – az általános európai szokásokhoz képest – általában magas részvételi arány jellemzi az elnökválasztásokat. Az elnök pozícióját erősíteni látszik, hogy a választók választási részvételben megmutatkozó hajlandósága alapján a parlamenttel – és valójában a parlamentáris rendszerrel – szemben inkább az elnöki hatalom dominanciáját fogadják el realitásnak. A Hartshorne-modell alapján összességében az államszerkezet erősödé-

sét mutatja, hogy a törvényhozó hatalom és a végrehajtó erős elnöki hatalom között összhang van, a döntéseket végsősoron az elnök hozza meg és hajtja végre.

Ukrajnában az Oroszországi Föderációhoz hasonlóan többpártrendszer alakult ki, amely azonban a tipizálása szerint inkább versengő rendszer. Nyilvánvaló különbség az ukrán és az orosz államhatalom között, hogy Ukrajnában a belső hatalmi harcok eredményeként az oroszról eltérően félelnöki berendezkedés körvonalazódik (bár az Oroszországgal kiéleződött háborús helyzetben a demokratikus elvek és intézmények – remélhetően nem huzamosabb ideig, de – manapság korlátozások alá esnek). Az ukrán belpolitika az elmúlt negyed évszázad alatt sem csillapodott le, a belpolitikai válságok folyamatosan forrongó helyzetben tartják az országot. A legutóbbi választásokon a szovjet időszakból örökölt teljes pártstruktúra átalakult, az új pártok és az elnöki hatalom között folyamatosan harcot folytatnak egymással a hatalmi erőegyensúly megváltoztatásáért. A politikai toborzásban napjainkban nagy szerep jut a versengő pártoknak (az előrehozott 2014. évi elnöki és parlamenti választások jelentős személyi változásokat hoztak mind a törvényhozásban, mind az elnöki adminisztrációban). Ukrajnában a választópolgárok részvételi hajlandósága leginkább az elnökválasztásokra csúcsosodik ki, ami a szovjet időszakban megszokott, hagyományosan a centrális irányítást elfogadó és elváró választói magatartással magyarázható (ugyanaz az oroszországi választásoknál is megfigyelhető). A viszonylag magas, 60% körüli, vagy annál magasabb részvételi arányt az ukrán politikusok is gyakran az elnök erős legitimitásaként értékelik. Ugyanakkor a hipotézisként megfogalmazott – Ukrajnát társadalmi és politikai értelemben kettészelő – északkeleti–délnyugati tengely az elmúlt három évtized parlamenti és elnökválasztásainak eredményei alapján határozottan kimutatható. A Bogdan Hmelnickij vezette Hetmanátus történelmi határa egyben olyan nyelvi, vallási és kulturális törésvonalként azonosítható, amely a posztszovjet időben függetlenné vált modern Ukrajna örökségeként a választók végső politikai különbözőségében fejeződik ki.

A Hartshorne-modell alapján ezért a feltárt etnikai, nyelvi, kulturális, politikai és önazonosulással kapcsolatos törésvonal erőszakos semlegesítési kísérlete (a pártok tevékenységének betiltása vagy korlátozása) közép- és hosszú távon centrifugális erőt jelent, és az ukrán államszerkezetet sérülékennyé teszi.

A három vizsgált ország közül a leginkább tekintélyelvű, totalitáriusba hajló elnöki rendszer Belaruszban alakult ki. Bár az ország Alkotmányában több biztosíték is be van építve a pártok kialakulásának mesterséges elősegítésére, továbbá különleges módon abban részletesen rögzítik a parlamenti választások szabályait, melyek szerint a pártok privilegizált szerepet élveznek, valójában azonban a tekintélyelvű, totalitáriusba hajló elnöki rendszerben a parlament és a pártok politikára gyakorolt hatása elhanyagolható. A pártrendszer tipizálása e szerint nem versengő, ún. kirakatpártrendszer, és legfeljebb predominánsnak tekinthető. A lakosság nagy része nem szimpatizál az ellenzéki pártokkal, s a sajtó és az internet hatalom általi ellenőrzése miatt kevés annak az esélye, hogy tájékozódhassanak a különböző politikai áramla-

tokról. Megállapítható tehát, hogy az Alkotmányban elismert többpártrendszer csak formális, valójában egyetlen párt sem tölt be igazán sem ellenzéki, sem hatalompárti szerepet, a pártoknak a jelenlegi belarusz rendszerben nincs is jelentőségük. A közigazgatási és a politikai toborzásban az elnök befolyása mellett leginkább a munkaközösségek játszanak szerepet, amelyek a parlamenti választásokra saját mikroközösségeikből rendszeresen sok delegáltat küldenek. A tanulmányban elemzett országok közül mind a parlamenti, mind az elnökválasztási részvétel Belaruszban a legmagasabb, de még itt is jelentős az eltérés az elnökválasztások javára. Ennek magyarázata feltehetően nem a demokratizálódás valamilyen kezdeti szakaszában keresendő, hanem sokkal inkább a szovjet hagyományoknak a másik két országénál erősebb beidegződésében. A Hartshorne-modell szerint a belarusz államszervezet az oroszsal azonosan erősnek értékelhető, mert az államszervezet szerkezetére, a döntéshozatali és végrehajtási folyamatra összességében inkább a centripetális erők hatnak.

Melléklet

1. melléklet Oroszország választási rendszere

Az Oroszországi Föderáció Föderációs Gyűlés Állami Duma VIII. ülészaka képviselőinek választását legutóbb 2021. szeptember 17-én tartották meg² (Postnews 2021). A választások vegyes választási rendszer szerint zajlottak: a 450 képviselői helyből 225-öt pártlistán, egységes föderációs körzetben (arányos rendszer), 225-öt pedig egyéni választókerületben lehetett megszerezni (FB.ru 2021). A parlament, azaz a szövetségi gyűlés felsőházába, a 178 tagból álló Szövetségi Tanácsba minden régió két-két képviselőt delegálhatott. Az arányos választási rendszerben (Koskovskaya 2017) a pártoknak a korábbi választáson érvényes 7% helyett immár csak 5%-os küszöbértéket kellett elérniük ahhoz, hogy bejuthassanak az alsóházba, azaz a Dumába, az egyéni jelölteknek pedig elegendő volt a relatív többséget megszerezniük. A szövetségi választókerület magában foglalja Oroszország teljes területét (Ria Novosti 2021b).

Az 1993-as, az 1995-ös, az 1999-es és a 2003-as választásokon vegyes választási rendszer szerint folytak a választások, majd a 2007-es és a 2011-es választásokon a listás rendszerre tértek át. Oroszország elnöke 2013 tavaszán nyújtotta be a Duma-választások vegyes rendszerre való visszatérésére vonatkozó törvényt, amelyet a Duma harmadik olvasatban, 2014. február 14-én fogadott el. Az új törvényt az Oroszországi Föderáció elnöke 2014. február 22-én írta alá (ez a törvény rendelkezik arról, hogy a pártlistából akkor válhat mandátum, ha a választásokon (TASS 2021b) részt vevő választók több mint 5%-a szavazott rá). A hatályos törvények szerint a parlamentbe bejutó pártok aláírásgyűjtés nélkül állíthatnak jelöltet a soron következő választáson. Mindemellett a választásokon legalább 3%-ot elérő pártok egy sor állami kedvezményhez és kizárólagos joghoz is jutnak. A soron következő parlamenti választásokig jogosultak egyrészt arra, hogy közvetlenül részt vegyenek az Oroszországban megrendezett parlamenti (törvényhozási) választáson, tehát nem kell újabb küszöbököt teljesíteniük, és jogot szereznek arra is, hogy közvetlenül állíthassanak jelölteket a következő Duma-választásokon. Másrészt, a választási kampányra fordított kiadásaira kapott állami támogatásokat nem kell visszafizetniük, és ráadásul szintén a következő Duma-választásokig megemelt anyagi támogatást folyósítanak a részükre.

A választásokon történő részvétel feltételei szigorúak, alapesetben a pártoknak legalább 200 ezer támogató aláírást kell összegyűjteniük az induláshoz. Ez alól a

² A jelenlegi verzió szerint a szövetségi törvény „Az Oroszországi Föderáció Szövetségi Közgyűlésének Állami Duma képviselőinek megválasztásáról” (2014. február 22.) az Oroszországi Föderáció Szövetségi Közgyűlésének Állami Duma képviselőit az Oroszországi Föderáció állampolgárai választják meg általános, egyenlő és közvetlen választójog alapján, titkos szavazással.

kötelezettség alól csak azok a pártok kapnak felmentést és indulhatnak „automatikusan” a Duma-választásokon, amelyek már tagjai a Dumának, vagy legalább egy képviselőjük van legalább egy regionális törvényhozásban. A 2016-os választásokon összesen 74 politikai pártnak volt joga részt venni a választásokon, de az Oroszországi Föderáció Központi Választási Bizottsága (OF KVB) csak 14 olyan párt és pártlista indulását (Kynev 2021) hagyta jóvá, amely mentesült a 200 ezres támogató aláírás összegyűjtése alól. A 2021-es választási kampány (TASS 2021a) kezdetén a 2016-os kevesebb mint a fele, csupán 32 politikai párt kapott jogosultságot az indulásra, amelyből a számát tekintve pont ugyanannyinak (bár nem ugyanazoknak), vagyis 14 pártnak (Kynev 2021) volt kiváltsága, mint 2016-ban.

Az orosz Duma-választásokon vegyes választási rendszer van érvényben. Az egyéni választókerületekben az egyszerű többséggel legtöbb szavazatot kapott képviselőjelölt kapja meg a mandátumot, a listás (arányos) választókerületben pedig a Hagenbach-Bischoff módszer szerinti allokációs rendszerben osztják el a szavazatokat.

A parlamenti választást hagyományosan december első vasárnapján szokták megrendezni Oroszországban, a helyhatóságait pedig szeptember második vasárnapján. Az OF KVB 2014-ben az akkor hatályos törvényi előírásoknak megfelelően 2016. december 4-ét ki is jelölte a következő választások lebonyolítására. Ezzel szemben a Duma VI. ülészakánának képviselői 2015 tavaszától napirendre tűzték a választások mihamarabbi lehetséges időpontra történő átszervezésének és kiírásának kérdését. Több időpontról tárgyaltak, de végül 2016. július 17-én Vlagyimir Putyin államfő az összevont és előrehozott választások napját szeptember harmadik hétfőjére tevő 292-es számú elnöki rendeletet írta alá. Ez a döntés azonban nem csak a 2016-os parlamenti választásokra vonatkozik, mert hatásköre kiterjed az ezt követő Duma képviselő-választások időpontjának meghatározására is, így a teljes választási rendszert maradandóan megváltoztatta.

A választások idejének módosulása mögött orosz és külföldi politológusok szerint több politikai elképzelés is meghúzódhatott. Egyes szakértők szerint a választás idejének megváltoztatására azért volt szükség, hogy a 2017-es költségvetést már az új összetételű parlament szavazhassa meg. Más szakértők rámutatnak, hogy az új parlament egyik első feladata az volt, hogy jóváhagyja a szövetségi rendőrségi reformot. A változtatások alapja az (Sevalier 2015), hogy a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) alapjain létrejöhetne az Állambiztonsági Minisztérium (Chikov 2016), s ez a belső államszerkezet jelentős átalakulását is maga után vonná. Bár az új minisztérium alapításának tervét magas szinten cáfolták (RBC.ru 2016), a rendvédelmi szervek reformjának kérdése tovább uralta a közpolitikai napirendet. A felsorolt tényezők mindegyikének lehetett szerepe a választások előre hozásában, s együtt hathattak azzal az orosz értékelések szerinti külpolitikai kényszerhelyzettel, amit Putyin elnök nemzetközi sajtókonferencián ismertetett az összehívott újságírók előtt (Putyin 2016). E szerint az orosz külpolitika és az orosz hírszerzés úgy értékelte, hogy az Egyesült Államok a hagyományosan kialakult nemzetközi status quo, a ka-

tonai egyensúly felborítására törekszik, s vélhetően új típusú fegyvereket telepített Romániába, amelyekkel Oroszország nagy részét fenyegetheti. Ennek ellensúlyozására nagyarányú katonai fejlesztési programot hirdetett meg az orosz államfő, s az államszervezet hatékonyságának fokozása érdekében annak átalakítása és központosítása is várható volt, melyhez erős parlamenti támogatottságú és legitimitású elnökre volt szükség.

2. melléklet Ukrajna választási rendszere

Az Ukrán Verhovna Rada (Legfelsőbb Tanács) előrehozott választását 2019. július 21-én tartották meg, amelyet 49,84%-os – a Rada-választások során eddig mért legalacsonyabb – részvétel jellemezett. A választások – az orosz rendszerhez hasonlóan – vegyes választási rendszer szerint zajlottak: a 450 képviselői helyből 225-öt pártlistán, egységes föderációs körzetben (arányos rendszer), 225-öt pedig egyéni választókerületben lehetett megszerezni. Valójában azonban csak 199 egyéni választókerületben tartottak választásokat (RBC.ru 2019), mivel Ukrajna területének egy részét (a szevasztopoli városi tanácsnak, a Krími Autonóm Köztársaságnak, valamint a donyecki és luhanszki régiók egy részének alárendelt területet) de facto nem ellenőrzik a központi hatóságok (az ukrán jog szerint Ukrajna ideiglenesen megszállt területei). Az arányos választási rendszerben a pártoknak – az orosz rendszerhez hasonlóan – 5%-os küszöbértéket kellett elérniük, az egyéni jelölteknek pedig több mint 50%, azaz abszolút többségű szavazatot kellett megszerezniük ahhoz, hogy bejuthassanak a törvényhozásba. 22 politikai párt indult a parlamenti mandátumokért, de csak 5 jutott be. 2020. január 1-jén lépett hatályba az új választási törvény, amely arányos választási rendszert ír elő, nyílt regionális listákkal. A jogszabály garantálja, hogy a pártlista első 9 jelöltje bejut a parlamentbe, ha a párt átlépte az 5%-os küszöböt. A szavazók nemcsak pártra, hanem a párt listáján szereplő konkrét jelöltekre is szavazhatnak. A 2019-es parlamenti választásokon több mint 200 egyéni választókerületből álló rendszer helyett országszerte 27 választási régiót hoztak létre, amelyek általában egybeesnek Ukrajna régióinak határaival, továbbá a parlamenti képviselők számát 450-ről 300 főre csökkentették (Interfax Ukraine 2020). Az Alkotmány 77. cikke szerint a Verhovna Rada rendszeres választásait a parlamenti működés ötödik évének október utolsó vasárnapján tartják. Így a következő parlamenti választásokat 2023. október 29-én kellett volna megtartani, de az Oroszországgal vívott háború miatt a választások lebonyolítását elhalasztották.

Ukrajnában az ország függetlenné válása óta nyolc alkalommal tartottak parlamenti választásokat, 1994-ben, 1998-ban, 2002-ben, 2006-ban és 2007-ben, 2012-ben, rendkívüli, előrehozott választást 2014-ben és 2019-ben. A hetedik parlamenti választás a Viktor Janukovics elnök idő előtti leváltását eredményező 2014-es elnökválasztás következménye volt, s az új elnök Petro Porosenko megkísérelte az elnöki hatáskör kiszélesítését az Alkotmányban is rögzíttetni. Ukrajna rend-

szerének meghatározása az ukrán állam függetlenné válása óta folyamatosan vita tárgya volt. A 2004-ben az országban lezajlott „Narancsos Forradalom” hatására azonban az Ukrán Alkotmányba iktatták, hogy az ország államformája a parlamentáris-elnöki rendszer, amelynek kiépítése a cél. 2011-ben Janukovics elnökké választása után az új elnök igyekezett pozícióit megszilárdítani, és a parlamentben többséget alkotó pártja segítségével az Alkotmány 1996-os, elnöki rendszert törvénybe iktató változatát léptette újra érvénybe. Janukovics elnökségi ideje alatt azonban megnőtt a korrupciók száma az országban, ami elnök ellenes hangulatot keltett a nép, a politikai elit és a nagyhatalmú oligarchák körében. Ez a magyarázata annak, hogy amikor 2014-ben az elnökké választott Porosenko is hirtelen az elnöki rendszer megerősítését tűzte célul a számára kedvező, személyével szemben várakozásokkal teli politikai helyzetben, az új parlamentben a hirtelen ellenzékévé váló csoportok gyorsan törvénybe iktatták a 2004. évi Alkotmány hatályba helyezését, s ezzel a Verhovna Rada javára korlátozták az elnök jogkörét. Az Alkotmány így parlamentáris-elnöki hatalmat, vagyis félelnöki rendszert hozott létre. 2019-ben nagy aránnyal választották meg Volodimir Zelenskij, aki a polgárok Verhovna Radába vetett bizalmának alacsony szintjére és a parlamenti koalíció 2016 óta tartó tényleges hiányára hivatkozva (BBC News 2019) előrehozott parlamenti választásokat írt ki. A célja az elnöki befolyás megerősítése volt úgy, hogy a törvényhozó hatalomban jelentős olyan politikai frakció jöjjön létre, amely az elnök intézkedéseit támogatja. A kitűzött célt elérte, mert az előrehozott választások győztesének, a Zelenskij támogató A Nép Szolgája párt parlamenti befolyásának növekedésével az elnök befolyása is jelentősen megnőtt (Ria Novosti 2019). Ezt a folyamatot erősítette, hogy a 2022. február 24-én Oroszországgal kirobbant háború következményeként Ukrajnában hadiállapotot hirdettek ki (President of Ukraine 2022), amit többször meghosszabbították. A rendkívüli helyzet gyakorlatilag megerősítette és kiszélesítette Zelenskij elnöki jogkörét.

Az ukrán Alkotmány 76-ik cikkelye szerint a választások a demokratikus elveknek megfelelően zajlanak, a választójog általános és közvetlen, a választás egyenlő és titkos. Formailag tehát az ukrán alaptörvény biztosítja a választások demokratikus feltételeit, bár ez nem feltétlenül jelenti az ukrán rendszer demokratikusságát (Ukrajna Alkotmánya 2019).

Ahhoz, hogy valaki jelöltként indulhasson, előzetes regisztrációra is szükség van, amelynek feltétele letét befizetése: egyéni jelölt esetében körülbelül 1500, párt esetében pedig körülbelül 250 ezer USD-t kell befizetni. A választói névjegyzéket a lakcímnnyilvántartás alapján úgy állítják össze, hogy a választópolgár – szükség esetén – a szavazási helyét csak a lakhelye szerinti egymandátumos választókerületen belül változtathatja meg.

Az egyéni választókerületekben egyfordulós rendszerben az a jelölt szerzi meg a képviselői helyet, aki a szavazáson részt vevők többségének szavazatát megkapja.

A pártlistákra leadott szavazatokat a Hagenbach–Bischoff módszer szerinti allokációs rendszerben váltják át mandátumokká.

A parlamenti választásokat – az Alkotmány előírásainak megfelelően – minden ötödik év októberének utolsó vasárnapján kell megtartani. Ezt a szabályt alkalmazták az előrehozott parlamenti választások során is. A Verhovna Rada 2014. február 22-én határozatban váltotta le Viktor Janukovicsot az elnöki posztról, s ugyanakkor kiírta az előrehozott elnökválasztások időpontját is 2014. május 25-re. Az újonnan megválasztott államfő Petro Porosenko lett, aki a gyökeresen megváltozott belpolitikai helyzetre hivatkozva – 3 évvel előbb, de az Alkotmánynak megfelelő hónap utolsó vasárnapjára – a Központi Választási Bizottsággal 2014. október 26-ra kiíratta a soron kívüli parlamenti választásokat is.

3. melléklet Belarusz választási rendszere

A Belarusz Képviselőház (Palata Predsztavityeij) tagjait legutóbb 2019. november 17-én választották meg. A választásokat kizárólag egyéni választókerületben rendezik a szovjet időszakban kialakult hagyományoknak megfelelően. A parlament, azaz a Nemzetgyűlés (Nacionalnaja Szabranijija) kétkamarás, az alsóház a 110 tagból álló Képviselőház, akiket a polgárok a voksolások során választanak ki (Belarus.by 2023). A felsőház a Köztársasági Tanács (Sovet Respubliki), melynek 56 szenátorából 8-8-at a 7 regionális parlament választ meg saját ülésén, továbbá az államfő is kinevez 8 főt a felsőházba (Obrazovatelnij portal 2023). Pártok számára bejutási küszöbérték a belarusz parlamenti választásokon nincs kikötve. Az ország függetlenné válása óta 1995-ben, 2000-ben, 2004-ben, 2008-ban, 2012-ben, 2016-ban és 2019-ben rendeztek parlamenti választásokat. Már 1994 óta Alekszandr Lukasenka az elnök, és az erős elnöki hatalom fenntartása érdekében a pártok megerősödését igyekezett megakadályozni, így szigorú képviselő-állítási szabályokat vezettek be a pártok részére, továbbá a pártfinanszírozási rendszert is szigorú állami kontroll alá helyezték. Így az 1995-ös parlamenti választásokon a képviselők fele egyéni jelölt volt, a többi induló pedig 16 párt színeit képviselte. Ennek következménye, hogy mind a mai napig nem tudott kialakulni Belaruszban egységes és erős ellenzék, valamint valódi pártrendszer. (1996. november 24-én 70,5%-os arányban népszavazáson fogadták el (Pravo.by 2018). Az új Belarusz Alkotmányt 2004-ben és 2022-ben módosították, illetve kiegészítették, amelyben megerősítették, hogy Belarusz elnöki rendszerű köztársaság, s egyben kiszélesítették az elnöki jogköröket is.

A 2000-ben tartott parlamenti választásokat az ellenzék bojkottálta, így csak 16 jelölt került be valamilyen pártháttérrel az új törvényhozásba. Ez a tendencia még rosszabbra fordult, amikor 2004-ben csak 9, a pártok által támogatott jelölt szerzett mandátumot, de ebből is 8 jelölt a kommunista, 1 jelölt pedig a liberális párt támogatója volt. A 2004-es és a 2008-as parlamenti választások után az ellenzék tiltakozásokat szervezett, de nem értek el széles körű támogatást a belarusz állampolgárok

körében. 2010-ben a választások demokratikussága ellen már több tízezres tömeget sikerült megmozgatni és tüntetésre biztatni, de az állambiztonsági szolgálat fellépett az ellenzékkel szemben, több személyt letartóztattak, amivel elbizonytalanították az ellenzéki pártokat és szervezeteket. Ez azt jelenti, hogy a belarusz elnöki rendszerben csak elméletileg van többpártrendszer, az egyszemélyi hatalomnak egyelőre nincs szervezett politikai ellensúlya. 2016. szeptember 11-ei választásokon kisebb változásnak számíthat, hogy a parlamentbe újra bejutott 16, a pártok által támogatott jelölt, közülük ketten egyértelműen a rezsim ellenzéki tömörüléseihez tartoztak. Így egy-egy mandátumhoz jutott az Egyesült Polgári Párt, a Belarusz Nyelvi Társaság, a Liberális-Demokrata Párt, három-háromhoz a Belarusz Hazafias Párt és a Munka és Haladás Köztársasági Pártja, illetve nyolchoz a Kommunista Párt. A 2019. november 17-ei választásokon 13 párt képviseltette magát, de csak öt párt által támogatott, összesen 21 jelölt (ebből 11 jelölt a Belarusz Kommunista Párt, 6 pedig a Republikánus Munkaügyi és Igazságügyi Párt képviselőjében) került be a belarusz törvényhozásba.

A Belarusz Alkotmány szerint Nemzetgyűlés (parlament) a Belarusz Köztársaság törvényhozó szerve, amelyre a választások a demokratikus elveknek megfelelően zajlanak, a választójog általános és egyenlő, a választás közvetlen és titkos. Formailag tehát, a belarusz alaptörvény biztosítja a választások demokratikus feltételeit, bár mint ismeretes, ez önmagában nem jelenti a belarusz rendszer demokratikusságát. (Megjegyzendő, hogy a 2022. február 27-én módosított és kiegészített Belarusz Alkotmány szerint az Összbelarusz Népi Gyűlés „a Belarusz Köztársaság demokráciájának legmagasabb képviselői testülete, amely meghatározza a társadalom és az állam fejlődésének stratégiai irányait, biztosítja az alkotmányos rend sérthetetlenségét, a generációk folytonosságát és a polgári harmóniát” (Belarus.by 2022). Ezek közül különösen a katonai doktrínával, a külpolitikával, a nemzetbiztonsággal és a Belarusz Köztársaság társadalmi-gazdasági fejlődésével kapcsolatos kérdések az ötévente megválasztott, 1200 fős Összbelarusz Népi Gyűlés hatáskörébe tartoznak.

Az aktív és a passzív választójog azokat a 18. életévüket betöltött állampolgárokat illeti, akiket a bíróság nem ítelt szabadságvesztésre, illetve nincsenek gyámság alatt.

A parlamenti választásokra három módon lehet jelöltséget szerezni: az egyik a politikai pártok támogatásával elért jelölés (Fermer 2019). Az érvényben lévő jogszabályok szerint ez esetben feltétel, hogy a jelölő pártot a választások előtt hat hónappal az Igazságügyi Minisztérium regisztrálja. A regisztrált párt a törvény szerint szabadon állíthat jelöltet, akár mind a 110 választókerületben egyszerre. A második módja a jelöltségnek, hogy az egyéni jelöltnek a munkahelyi üléseken kell a támogatást megszereznie. A munkáltatóval kapcsolatos előírás azonban, hogy legalább 300 főt foglalkoztasson, és a jelöltet állító ülésen a munkavállalóknak legalább a fele részt vegyen (Belarus.by 2019). A jelöltség megszerzésének harmadik módja, hogy az egyéni jelölt a választókerületében élő legalább 1000 választópolgár támogató aláírását összegyűjtse.

Az alsóházba egymandátumos egyéni választókerületekben választják meg a képviselőket. A választásoknak érvényességi küszöbe van, amely a választásra jogosultak 50%-a. A jelölt egyszerű többséggel szerez mandátumot. Ha ez nem sikerül, akkor második fordulót tartanak, amelyen az érvényességi küszöb már csak a választásra jogosultak 25%-ának megjelenése. Amennyiben az érvényességi küszöböt a választások második fordulójában sem sikerül elérni, akkor új választásokat kell kiírni. A Belarusz Alkotmány külön foglalkozik a külföldi állampolgárok helyzetével. Általában tiltja külföldiek részvételét a szavazáson, de a Belaruszban élő orosz állampolgároknak a belarusz állampolgárokkal egyenlő aktív és passzív választójogot biztosít (Obrazovatelnij portal 2023).

Internetes melléklet

M1. ábra: Az oroszországi parlamenti listás választások eredményei

The results of the Russian parliamentary list elections

M2. ábra: A népesség eloszlása Oroszországban 2001-ben és a „népesség-háromszög”

Population distribution in Russia in 2001 and the „population triangle”

M3. ábra: Az ukrán parlamenti listás választások eredményei

Results of the Ukrainian parliamentary list elections

M4. ábra: Az 1991., az 1996. és a 2018. évi orosz elnökválasztás eredménye

Results of the 1991, 1996 and 2018 Russian presidential elections

M5. ábra: Az 1994., a 2004., a 2010., a 2014. és a 2019. évi ukrán elnökválasztások eredményei

Results of the 1994, 2004, 2010, 2014 and 2019 Ukrainian presidential elections

M6. ábra: Bogdan Hmelnyickij Hetmanátusa és a modern Ukrajna

The Hetmanate of Bogdan Khmelnytskyi and modern Ukraine

M7. ábra: Az 1994., a 2001., a 2010. és a 2020. évi belarusz elnökválasztások eredményei, valamint a lengyel kisebbség és a római katolikus plébániák eloszlása

Results of the 1994, 2001, 2010 and 2020 Belarusian presidential elections and the distribution of the Polish minority and the Roman Catholic parsonages

IRODALOM

ANDRÉKÓ, G. (2020): Az etnikai és a vallási tényezők centrifugális hatása a szerb- és az ukrán államra *Felderítő Szemle* 19 (3): 127–147.

BERNEK, Á.–ANDRÉKÓ, G.–FAUST, A.–SIMON, L. (2022): *A geopolitika által uralt világ* Magyarország Neumann Lapkiadó és Kommunikációs Kft., Budapest.

- DUSEK, T. (2006): Területi statisztika, valószínűségszámítás és statisztikai következtetésemélet *Területi Statisztika* 56 (3): 223–239.
- FEDINEC, CS. (2009): Parlamentarizmus Ukrajnában és a kárpátaljai magyarok. In: FEDINEC, CS–SZEREDA, V. (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 1991–2008*. pp. 114–138., Regio Könyvek, Kalligram, Pozsony.
- GOLOSOV, G. V. (2010): The effective number of parties: A new approach *Party Politics* 16 (2): 171–192. <https://doi.org/10.1177/1354068809339538>
- HARTSHORNE, R. (1950): The functional approach in political geography *Annals of the Association of American Geographers* 40 (2): 95–130. <https://doi.org/10.2307/2560998>
- KARÁCSONYI, D. (2017): Kísérlet a belarusz gazdasági fejlődés értelmezésére: túlélés vagy alternatív modell? *Területi Statisztika* 57 (6): 608–638. <https://doi.org/10.15196/TS570602>
- LAAKSO, M.–TAAGEPERA, R. (1979): „Effective” number of parties: A measure with application to West Europe *Comparative Political Studies* 12 (1): 3–27. <https://doi.org/10.1177/001041407901200101>
- MECKOVSKAYA, N. B. (2003): *Belorusskii yazyk: Sotsiolingvisticheskie Očerki* Verlag Otto Sagner, München.
- NEMES NAGY, J. (2017): Tér, függés, kohézió, hálózatok *Területi Statisztika* 57 (1): 3–23. <https://doi.org/10.15196/TS570101>
- VIDA, GY. (2016): Az egyenlőtlen politikai reprezentációt létrehozó választási földrajzi hatótényezők mérési lehetőségei *Területi Statisztika* 56 (6): 643–659. <https://doi.org/10.15196/TS560603>

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- BBC NEWS (2019): *Зеленский распустил Раду и назначил досрочные выборы на 21 июля* 21 мая 2019. <https://www.bbc.com/russian/news-48354361> (letöltve: 2023. május)
- BELARUS.BY (2019): *Выборы депутатов Палаты представителей Национального собрания Республики Беларусь*. <https://www.belarus.by/ru/government/belarus-elections/elections-of-deputies-of-the-house-of-representatives> (letöltve: 2023. május)
- BELARUS.BY (2022): *Всебелорусское народное собрание*. <https://www.belarus.by/ru/government/all-belarusian-peoples-congress> (letöltve: 2023. május)
- BELARUS.BY (2023): *Парламент Беларуси*. <https://www.belarus.by/ru/government/parliament> (letöltve: 2023. május)
- СНИКОВ, Р. (2016): Что стоит за слухами о создании *МГБ ГАЗЕТА* № 174 (2430). <https://www.rbc.ru/newspaper/2016/09/22/57e2821a9a79471a25e40fc7?ysclid=li04nebj3931119371> (letöltve: 2023. május)
- DUMA (2011): *Официальные результаты по регионам*. <http://duma11.ru/> (letöltve: 2023. május)
- EPERJESI, I. (2003): Kevesebb дума *Hetek* 7 (50). <http://www.epa.hu/00800/00804/00302/44627.html> (letöltve: 2023. május)

- FB.RU (2021): *Парламентские выборы в России: особенности и процедура.*
<https://fb.ru/article/281605/parlamentskie-vyiboryi-v-rossii-osobennosti-i-protsedura?ysclid=lhvt0j84jc918369487> (letöltve: 2023. május)
- FEDORIV, I. (2022): *Суд заборонив “Опозиційний блок”.* <https://www.chesno.org/post/5215/> (letöltve: 2023. május)
- FERMER (2019): *«Быть назначенными в парламент шанса у нас нет». Какие партии идут на парламентские выборы.*
<https://info.fermer1.by/byt-naznachennymi-v-parlament-shansa-u-nas-net-kakie-partii-idut-na-parlamentskie-vybory/> (letöltve: 2023. május)
- FREEDOM HOUSE (2023a): *Russia Freedom in the World 2021.*
<https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-world/2021> (letöltve: 2023. május)
- FREEDOM HOUSE (2023b): *Ukraine Freedom in the World 2023.*
<https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023> (letöltve: 2023. május)
- FREEDOM HOUSE (2023c): *Belarus Freedom in the World 2023.*
<https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-world/2023> (letöltve: 2023. május)
- GROMOVA, E. (2019): *Итоги выборов в Раду: из-за нарушений ЦИК затянула с их обнародованием.*
<https://kp.ua/politics/643848-ytohy-vyborov-v-radu-vz-za-narusheni-tyk-zatyanula-s-ix-obnarodovaniem> (letöltve: 2023. május)
- HOPKINS, V. (2023): *Belarus is fast becoming a ‘Vassal State’ of Russia* *The New York Times.*
<https://www.nytimes.com/2023/06/22/world/europe/belarus-russia-lukashenko.html> (letöltve: 2023. május)
- IAREX.RU (2010): *Что нового можно ожидать от парламентских выборов-2011: мнение экспертов.* <https://iarex.ru/articles/7971.html?ysclid=li0jcz8t14997909578> (letöltve: 2023. május)
- INTERFAX UKRAINE (2020): *Рада предварительно одобрила сокращение количества нардепов до 300 и переход на пропорциональную избирательную систему.*
<https://interfax.com.ua/news/political/639176.html> (letöltve: 2023. május)
- KYNEV, A. (2021): *Особенности конкуренции-2021: итоги выдвижения и регистрации кандидатов и партийных списков на региональных и федеральных выборах 19.09.2021.* Liberal Mission Foundation. <https://liberal.ru/ekspertiza/osobennosti-konkurenczii-2021-itogi-vydvizheniya-i-registraczii-kandidatov-i-partijnyh-spiskov-na-regionalnyh-i-federalnyh-vyborah-19-09-2021?ysclid=lhzzsyrijk885157924> (letöltve: 2023. május)
- KOSKOVSKAYA, K. (2017): *По каким избирательным системам в России выбирают президента и депутатов Государственной Думы.* <https://www.kakprosto.ru/kak-944766-po-kakim-izbiratelnym-sistemam-v-rossii-vybirayut-prezidenta-i-deputatov-gosudarstvennoy-dumy?ysclid=lhvt0r4xlp714315213> (letöltve: 2023. május)
- OBRAZOVATELNIJ PORTAL (2023): *Избирательная система республики беларусь кратко.*
<https://obrazovanie-gid.ru/dokumentaciya/izbiratelnaya-sistema-respubliki-belarus-kratko.html?ysclid=li4w4z4a60544791751> (letöltve: 2023. május)

- PAP, N. (2016): *Magyarország és a Balkán – kapcsolati terek és helyek* MTA doktori értekezés.
http://real-d.mtak.hu/953/7/dc_1261_16_doktori_mu.pdf
 (letöltve: 2023. május)
- POSTNEWS (2021): *Что нужно знать о парламентских выборах в России: максимально подробный гайд.* <https://postnews.ru/a/16081?ysclid=lhvt04uz1392744809>
 (letöltve: 2023. május)
- PRAVO.BY (2018): *Конституция Республики Беларусь.* Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь.
<https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/> (letöltve: 2023. május)
- PRESIDENT OF UKRAINE (2022): *President signed a decree on the imposition of martial law in Ukraine, the Verkhovna Rada approved it.*
<https://www.president.gov.ua/en/news/prezident-pidpisav-ukaz-pro-zaprovadzhennya-voynenogo-stanu-73109> (letöltve: 2023. május)
- PUDDINGTON, A.–ROYLANCE, T. (2016): *Anxious dictators, wavering democracies: Global freedom under pressure.* Freedom House.
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/anxious-dictators-wavering-democracies-global-freedom-under-pressure> (letöltve: 2023. május)
- PUTYIN, V. (2016): *Езъмеги а бѣтѣрбен.*
<https://yandex.ru/video/preview/9096632212581556598> (letöltve: 2023. május)
- RBC.RU (2016): *Сергей Иванов опроверг сообщения о создании Министерства госбезопасности.*
<https://www.rbc.ru/rbcfreenews/58055c4d9a7947aadda5f511?ysclid=li04zk4qi2628930831> (letöltve: 2023. május)
- RBC.ru (2019): *Монополия Зеленского, провал националистов и другие итоги выборов в Раду Что важно знать о парламентских выборах на Украине.*
<https://www.rbc.ru/politics/23/07/2019/5d359d889a79478a6313870d?ysclid=1hxduf4mhv570077302> (letöltve: 2023. május)
- RBC.RU (2021): *ЦИК назвала, сколько мандатов в Госдуме получила каждая партия.*
<https://www.rbc.ru/politics/24/09/2021/614d88279a7947a70da2d0c1>
 (letöltve: 2023. május)
- RIA NOVOSTI (2014a): *Суд Киева продолжит рассмотрение иска о запрете Компартии Украины.*
<https://ria.ru/20140814/1019930698.html> (letöltve: 2023. május)
- RIA NOVOSTI (2014b): *Спикер Верховной рады Украины объявил о роспуске фракции Компартии.*
<https://ria.ru/20140724/1017321504.html> (letöltve: 2023. május)
- RIA NOVOSTI (2016): *ЦИК утвердил результаты выборов в Госдуму.*
<https://ria.ru/20160923/1477668197.html> (letöltve: 2023. május)
- RIA NOVOSTI (2019): *Парламент Украины после выборов обновился на 75%. (A választások után az ukrán parlament 75% -ban kicserélődött).*
<https://ria.ru/20190726/1556911876.html?ysclid=lxhwh3snou446264404>
 (letöltve: 2023. április)
- RIA NOVOSTI (2021a): *Итоги выборов в Госдуму — 2021.*
https://ria.ru/20210919/vybory_gosduma-1749875690.html?ysclid=lhwbiiidau2634477572 (letöltve: 2023. április)
- RIA NOVOSTI (2021b): *Процедура выборов в Государственную думу РФ.*
<https://ria.ru/20230622/pavilony-1879764009.html> (letöltve: 2023. április)

- SEVALIER, E. (2015): *От ВЧК до ФСБ: история органов госбезопасности СССР и России.*
<https://aif.ru/dontknows/file/1482162?ysclid=li04r0kucj128596696>
(letöltve: 2023. május)
- SLOVO I DILO (2021): *Война и мир в обещаниях Зеленского: как менялась риторика президента по Донбассу.*
<https://ru.slovoidilo.ua/2021/07/27/statja/politika/vojna-i-mir-obeshhaniyax-zelenskogo-kak-menyalas-ritorika-prezidenta-donbassu> (letöltve: 2023. május)
- TÁLAS, P. (2014): Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról *Nézőpontok* NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Budapest.
http://www.grotius.hu/doc/pub/VDAPQA/2014-11-04_talas_peter_az-ukran-valsag-ertelmezési-kereteirol-es-az-ukrajnai-valasztasokrol.pdf
(letöltve: 2023. május)
- TASS (2021a): *Как проходила регистрация партийных списков на выборы в Госдуму.*
<https://tass.ru/info/12113437?ysclid=lhzznm7q7840738625>
(letöltve: 2023. május)
- TASS (2021b): *История парламентских выборов в России в цифрах и фактах.*
<https://tass.ru/info/12406525?ysclid=lhvxnfn1mu191597038>
(letöltve: 2023. április)
- UKRAJNA ALKOTMÁNYA (2019): Конституция Украины Meget.Kiev.ua.
<https://meget.kiev.ua/zakon/konstitutsia-ukraini/> (letöltve: 2023. április)
- VINCENT, F. (2023): Belarus, exile country for Wagner mercenaries and Russia's satellite *Le Monde* Tuesday, October 17, 2023.
https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/06/28/belarus-exile-country-for-wagner-mercenaries-and-russia-s-satellite_6038810_4.html
(letöltve: 2023. július)
- ZN.UA (2014): Порошенко объявил о контрнаступлении против террористов на донбассе.
https://zn.ua/POLITICS/poroshenko-obyavil-o-kontrnastuplenii-protiv-terroristov-na-donbasse-147118_.html (letöltve: 2023. május)